

Romové – romská kultura – historie

Úvod – cikánská píseň

Zazněla nám nádherná rytmická hudba, ve které najdeme mnoho radosti, citu i žalu. Kdo vlastně takové písně zpívá?

Děti budou hádat, o kom si vlastně budeme povídat.

Veronika Cibriková – Dveře – 10 let

**Zaklepala jsem na dveře, vstoupila jsem na práh
A dveře se mi zavřely před nosem,
tak mne potrestali.
Sedla jsem si na práh a plakala,
Protože jsem chtěla dokázat přesvědčit gádže,
že i Romové jsou dobří,
ale oni mne vyhodili ven.
Tak vyhráli!
Bože, nauč mne, jak mám žít,
Jak mám mít ráda,
Jak se mám modlit, jak mám sedět na prahu
a čekat, až gádžo
otevře dveře.**

(Lacková, Elena: Jdeme dlouhou cestu str. 240)

Cikánská píseň a báseň romské dívky nezazněly na úvod jen pro naše pobavení, ale měly nás upozornit, že vedle nás žije již po staletí etnická skupina lidí, kteří si říkají Romové.

Co vlastně o nich a jiných národnostech víme?

Test znalostí o různých národech.

(Šišková, Tatjana: Výchova k toleranci a proti rasismu str. 190)

Rozhovor nad výsledky – jak nás ovlivňují média, rodina, přátelé, vlastní zkušenosti.

Žijeme ve společnosti, která užívá výhod vlastního území, společného jazyka, sdílíme spolu historické hodnoty. Když se však setkáme s jinými, odlišnými lidmi, očekáváme, že nám budou rozumět a my budeme rozumět jim. Jakmile tomu tak není, považujeme to za zlou vůli a schválnost. Pokud začneme o všem přemýšlet, zjistíme, že našim prostorem ve střední Evropě mnohokrát zamíchaly války. Hranice států se měnily. Málo kdo z nás může říci, že v sobě nemá kapku keltské, polské, slovanské, turecké, maďarské či jiné krve.

Jinak je tomu však s Romy. Mají jiný jazyk, odlišnou kulturu, historii, jiný žebříček hodnot. Jiný vzhled, jiné zdroje obživy, jiný způsob života. A navíc za sebou mají celá léta pronásledování, ponižování, vyvražďování, segregace a diskriminace.

Je velká škoda, že neznáme romskou historii, to co se nám dochovalo je známo pouze z vyprávění, pokud se dochovaly písemné záznamy, nejsou od Romů a bývají zkreslené.

Dějiny Romů jsou převážně rekonstrukcí, neboť svoji historii nezapisovali. Hmotných památek se zachovalo minimum, a to jen z posledních dvou století, což je velmi málo. Zprávy

o Romech v kronikách, letopisech i archivech jsou velmi kusé a zlomkovité. Mluví se o nich převážně v různých nařízeních, ediktech, zákonech.

Pokud chceme pochopit Romy, musíme se podívat do jejich pravlasti Indie. V Indii byly tři úrody za rok, potraviny se ve vlhku kazí před očima. Díky klimatu není potřeba ani dům, ani dobrá obuv, ani teplý oděv. V Indii jsou lidé rozděleni do kast, nikdo nemá naději svůj osud změnit. Např. pokud se narodil v rodině kováře, stane se kovářem – není dovoleno rodinám měnit řemeslo

Romská řemesla

- kováři(romští kováři při práci zásadně sedí)
- podkováři
- kotláři
- měďotepci
- korytáři
- zvěrolékaři
- pasíři
- drezéři
- řezníci
- čističi peří
- koželuhové
- koňští handlíři
- hádání z ruku, předpovídání budoucnosti
- prodej talismanů aj.

Všichni by se neuzívali na jednom stálém místě, proto kočovali a své výrobky vyměňovali za věci, které potřebovali. Kolem byla příroda, která nikomu nepatřila, stačilo jen natáhnout ruku a vzít si vše, co potřebovali. Když přišli do Evropy, bylo tomu jinak. Tady měl každý kousek půdy majitele. Začaly vznikat konflikty.

Prohlédněme si Romy podrobněji. Uvidíme jejich pleť, vlasy, nádherné mandlové oči – srovnajme s obrázky Indů (pohovoříme s dětmi nad fotografiemi Indů a Romů).

Také touha po slunci v Romech přes staletí zůstala. Všimněte si, když začne na jaře svítit slunce, Romové se hned vyrojí před své domy, sedí na stoličkách a ve velkých skupinách se venku baví. Nám připadají hluční a myslíme si, že jich je více než ve skutečnosti.

Romština

Romština – nápadná podobnost s hindštinou (*Lacková, Elena: Jdeme dlouhou cestou str.24*)

Mire bala kale hin

Mere bal kale jain (hindština)

Moje vlasy jsou černé

Makh – kan – muj – jakh – jag

Nakh – kan – munh – ankh – ag

Noc – ucho – ústa - oko – oheň

Dar – ladž – khel (maď rom.)

Dar – ladž – khel

(strach - ostuda - hra)

Dža! Dikh! Šun! Cha!
Dža! Dekh! Sun! Kha!
Jdi! Podívej se! Poslyš! Jez!

Jekh - duj – trin – štar – panž
Ek – do – tin – čar – panč
Jeden – dva – tři - čtyři – pět

Závěrem jedno romské a hindské přísloví:

Me raňi, tu raňi – ko pherela paňi ? (romsky)
Men rani, tu rani – kon bharega pani ? (hindsky)
Já jsem dáma, ty jsi dáma – a kdopak načerpá vodu?

Dějiny Romů – velmi zkráceně

3. – 5. století – migrace Romů z oblastí indického Rádžastánu, popř. Pandžábu.

Další vlna 9. – 10. století.

Početnější proud postupuje přes Krétu, Korfu a Řecko směrem na Balkán.

Vedlejší proud se pohybuje přes severoafrické pobřeží na Pyrenejský poloostrov a odtud do západní Evropy.

9. – 18. století - delší zastávky na území Persie (Irán), Řecka (významná kolonie u tehdejšího města Modon na západním pobřeží Peloponésu).

Od 12. století postupovaly odštěpené cikánské patriarchální rody hlouběji na území Balkánského poloostrova.

13. století - příchod Romů do střední Evropy. Na naše území přicházejí Romové koncem 14. nebo na počátku 15. století. Záleží na tom, který z prvních historických považujeme za skutečně věrohodný.

Popravčí kniha pánů z Rožmberka z roku 1399 – zde se píše, že byl pověšen pro krádeže cikán.

Starší létopisové čeští z roku 1416, kde se píše, že ... „, také toho léta vláčili se Cikáni po české zemi s lidí mámili...“

Mohutná skupina krále Sindela směřuje do Budína (Budapešť), na Košice a odtud do Prešpurku (Bratislava), kde se dělí na menší skupiny, které putují různými směry.

Ve 14. – 15. století přijímali evropští obyvatelé kočovníky, kteří se vydávali za křesťany, celkem shovívavě. Vydávali se za poutníky z Malého Egypta, a proto je evropští obyvatelé pojmenovávali Egyptános, Gitanos, Gypsies, na Balkáně Arhinganoi, Atsinganos. Z toho vznikla další pojmenování např: Tingari, Zigeuner, Ciganos. Příslušníci tohoto etnika však většinou toto označení nepřijali. Používají vlastní název Romové. Pro používání tohoto termínu se rozhodla i Mezinárodní romská unie (International Romani Union) založená v roce 1971 v Londýně.

1427 - zhoršení postoje majoritní společnosti vůči Cikánům – pařížský arcibiskup je exkomunikoval v roce 1427 z církve.

16.století - císař Maxmilián I. vydává v Augsburgu edikt, podle kterého měli Cikáni co nerychleji opustit země patřící Německu pod hrozbou fyzických trestů a smrti.

17. století - v Čechách a na Moravě je situace pro Cikány příznivější. Také tady však platí četná nařízení. V roce 1668 vypověděl Leopold I. Cikány ze země, a v roce 1697 jsou prohlášeni za psance.

18.století - Marie Terezie se pokouší o asimilaci a násilné usazování Cikánů; taktéž její syn Josef II., jehož nařízení se týkala hlavně vzdělání Romů. Nesměli být nazýváni „cikáni“, ale novosedláci (Neubauern) nebo Új Magyár (Noví Maďaři). Měli zakázáno mluvit cikánsky, nosit svůj tradiční oděv, kováři nesměli pracovat svým tradičním způsobem v sedě, ale ve stoje, děti byly odjímány matkám a posílány na převýchovu.

19. století – v roce 1927 byl vydán perzekuční zákon č.117. Důsledkem byl soupis veškerého cikánského obyvatelstva, ale také „tuláků a lidí žijících po cikánsku“, a vydání tzv. cikánských legitimací. Spolu se zákonem č.74 z roku 1958, zaměřeným na násilné usazování kočovných Cikánů, byl jedním z nejbrutálnějších pokusů o řešení tzv. „cikánské otázky“.

20. století - Druhá světová válka (1939 –1945) – genocida – tábor Lety. Osvětim II – Březinka.

Od března 1942 do srpna 1943 zahynulo v Březince 20 000 Romů. Podle odhadů přežilo genocidu v českých zemích maximálně 1000 Romů.

Po roce 1945 migrují slovenští Romové do Čech a na Moravu. Přijíždějí nejen kočovní olašští Romové, ale i tradičně usedlé rodiny.

Nyní jsme u další zajímavosti. Po roce 1945 u nás zůstalo pouze několik významných romských velkorodů např. Dunkové, Holomci, Horváthové aj. Tyto rodiny patří k usazeným Romům.

Zvláštní skupinu tvoří olašští Romové, kteří k nám přišli až po roce 1945. Jsou považováni za vyšší kastu a se dělí na další skupiny, např. Bougešti, Fergošti, Lovary, Dzirdáry aj. Celkově jsou nazýváni Rumunger Roma. Používají jiný jazyk, ostatní Romové jim nerozumí, dorozumí se však s Olachy po celém světě.

Nikdy se neživili prací, ve smyslu manuální práce, hlavně muži. Společnost olašských Romů je velmi uzavřená. Existuje vzájemná soudržnost, dodnes postavená na nepsaných zákonech, které vznikaly po celá staletí, a zná je jen tato společnost (např. nevěra – smrt – neberou jako vraždu). Uznávají svého krále. Pokud se těmto zákonům někdo vzepře, může být i vyhnán, a to je horší než smrt. Také nejsou podporovány sňatky s neolašskými Romy.

1958 – vzniká zákon o trvalém usídlení kočujících osob. Trestným se stalo kočování osob, ale i neohlášená změna bydliště.

1969 - ustanovení Svazu Cikánů – Romů. V roce 1972 přišli čeští Romové s požadavkem přiznání statutu národnosti, o rok později byl svaz rozpuštěn. Komunistická politika se soustředila na asimilaci Romů - např. zákaz mluvit romsky, rozbití tradičních romských komunit, převýchova dětí aj. Důsledkem tohoto přístupu, zvláště u mladší generace, je ztráta identity a pocit vykořenění.

1971 - 8. – 12. dubna se konal v Londýně I. světový kongres Romů, byla ustanovena Mezinárodní romská unie - IRU. Romští aktivisté se snaží sjednotit Romy z celé Evropy, ale není to jednoduché - mezi jednotlivými rody stojí nepřekonatelná nenávisť.

Proto existuje asi 53 různých romských organizací a jsou velmi roztržštěné. V roce 1971 se Romové rozhodli, jak bude vypadat romská vlajka.

Vlajka: vrchní pruh je modrý – znázorňuje čisté nebe, svobodu, volnost.

spodní pruh je zelený – zelená znamená zemi, trávu, která dávala Romům obživu, sílu a zdraví.

uprostřed je dřevěné kolo – kočovnictví – vlajka Indie, důkaz, že k Indům patří.

kolo – koloběh osudu se opakuje a uzavírá, navazuje na pověst o králi Ašókoví.

Co znamená kolo na romské vlajce (*Manuš, Erika: Jdeme dlouhou cestu str. 300*)

Vlajku si můžeme prohlédnout např. na přebalu Bulletinu Muzea Romské kultury v Brně.

1990 - v březnu byla ustanovena Romská občanská iniciativa, první romská politická strana.

1991 - při sčítání lidu si Romové mohli zvolit romskou národnost. Přihlásilo se k ní pouze 33 000 Romů.

O cikánech si lidé během staletí vytvořili představy, které se projevují v lidových písních, krátkých říkankách, přirovnáních, i místních názvech.

Např. Boty – černé hadrové – cikánky

Plodům slezu lékařského se říkalo cikánské tvarůžky

Cikánské právo – v Podkrkonoší koště

Domácí zvířata s tmavou srstí (koza, kráva, pes, kůň), velmi často pojmenována Cikán, Cikánka.

Přirovnání:

Je otužilý jako cikán

Nohy mu jdou jako cikánovi (jde velmi rychle)

Spěchá jako cikán do hospody

Šlape jako cikán v erteplách

Má hubu jak cikánka

Prosí jako egyptská cikánka

Cikánce její dítě nejkrásnější

Každý cikán svého koně chválí

Znáte také nějaké přirovnání?

Ukázka lidových písní a místních názvů:

Bulletin Muzea romské kultury Brno č.8/1999

Toncrová, Marta: Obraz cikána ve folklorních projevech str. 21

Bělohoubek, Ivo „ Romský etnolekt češtiny str. 31

Mnoho romských dětí si klade otázku - odkud pochází, proč mají tak tmavou pleť, proč se jim posmívají, a proč si s nimi některé děti nechtějí hrát.

Ukázka: *Horváth, Jan: Tumenge – Vám, básnická sbírka str. 45 , báseň Chci*

Manuš, Erika: Jdeme dlouhou cestu str. 156

Helena Demeterová: Jak byli stvořeni Romové.

Výchova v romské rodině je proti evropským zvyklostem naprosto jiná. V našich rodinách je kladen důraz na výchovu k samostatnosti. Romské dítě stráví život mezi příbuznými, proto nebude nikdy rozhodovat samo za sebe. Místo individuality a samostatnosti se v romské rodině pěstuje úcta ke starším. Místo zvyku prosadit se, je podporován zvyk podřídit se skupině.

O tomto rozdílu hovoří sami Romové.

Manuš, Erika: Jdeme dlouhou cestu str. 186

Ladislav Gora: Mezi Romy a gádži

Důležitost vzdělání si uvědomila i Tera Fabiánová, která vzpomíná na své školní začátky v knize *Jak jsem chodila do školy*.

Na rozdíl od jiných národů nemají Romové své kulturní památky např. významné stavby, spisovatele, hudební skladatele, v jejich historii nejsou hrdinové známých jmen ani panovníci. Také pohádky jsou rozdílné. Naše pohádky začínají ... Žil, byl tam a tam, nebo Za devatero řekami, horami, městy...

Toto časové vymezení v romských pohádkách nenajdeme. Romská pohádka je příběhem, který se odehrává v okamžiku vyprávění. Cikán v nich vítězí nad nepřízní osudu vždy chytrostí nebo s pomocí své rodiny.

Ukázka: *Manuš, Erika: Jdeme dlouhou cestu str. 209 - Co je lepší, rozum nebo majetek*

Protože Romové neměli stálé bydliště a působiště, nebylo také potřeba budovat si mezi sousedy dobrou pověst, nebylo třeba se obávat, že zklamou očekávání, že nebude pravda co naslibují - dobrá pověst je potřeba pouze mezi svými. Nejdůležitější je v daném okamžiku udělat dobrý dojem - v dělání dojmu jsou Romové skutečnými mistry. Kdyby je nepředcházela jejich pověst, jistě by snáze procházeli životem.

Ukázka: *Manuš, Erika: Jdeme dlouhou cestu str.209 – Když se zdá o zubech*

Závěrem pohled z naší strany na Romy.

Ukázka: *Hladilová, Veronika: Taky jsem byla punk str. 35 - Cikáni*

Poslední ukázka je pohledem mladé dívky, která žila na okraji společnosti. Také vypovídá o tom, co jsme si již řekli.

V našem dnešním povídání nebylo úkolem řešit složité problémy v soužití s Romy. Nejdůležitější pro obě strany je alespoň se trochu pochopit a spolupracovat. Pokud tak neučiníme včas, bude se mezi námi prohlubovat propast - neporozumění, které se může stát příčinou mnoha velkých problémů.

Použitá literatura

Doskočilová, Hana
O mamě Romě a romském pánbíčkoví.
Praha, Amulet 2001.
ISBN 80-86299-86-4

Fabiánová, Tera
Jak jsem chodila do školy.
České Budějovice, ÚDO 1992.
ISBN 80-901184-0-2

Fonesca, Isabel
Pohřbi mě vestoje.
Praha, Slovart 1998.
ISBN 86-7209-074-7

Fraeser, August
Cikáni.
Praha, LN 1998.
ISBN 80-7106-212-X

Hladilová, Veronika
Taky jsem byla punk.
Praha, Host 2001.
ISBN 807294-036-8

Horváth, Jan
Tumenge – Vám.
Brno, Petrov 1999.
ISBN 80-7227-045-1

Hübschmannová, Milena
Moudrá slova starých Romů.
Praha, Aperian 1991.
ISBN 80-900709-0-2

Lacková, Elena
Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou.
Praha, Triáda 1997.
ISBN 80-901861-8-1

Manuš, Erika
Jdeme dlouhou cestu.
Praha, Arbor 1998.
ISBN 80-901964-5-4

Nečas, Ctibor
Holokaust českých Romů.
Praha, Prostor 1999.
ISBN80-7260-2

Romové – O Roma
Tradice a současnost.
Brno, Moravské zemské muzeum, Muzeum romské kultury 1999.
ISBN 80-70289141-3

Říčan, Pavel
S Romy žít budeme – jde o to jak.
Praha, Portál 1998.
ISBN 80-4178-250-5

Šišková, Taťjana
Menšiny a migranti v České republice.
Praha, Portál 2001.
ISBN 80-7178-648-9

Šišková, Taťjana
Výchova k toleranci a proti rasismu.
Praha, Portál 1998.
ISB 807178-285-8

Časopisy

Bulletin Muzea romské kultury č.8/1999

Romano džaniben. Časopis romistických studií

Romano Hangas – čtrnáctidenník Romů